

En diktare på cykel

Författaren Lars Bäckström porträtteras

Vem är egentligen Lars Bäckström och vilken betydelse har han för svensk litteratur? frågar Kenneth J Knoespel. Med anledning av att Lars Bäckström i dag fyller 75 år görs här en tillbakablick på hans insatser som kritiker och författare.

FÖRFATTARPORTRÄTT

Att cykla tycker Lars Bäckström om och det var knappast annorlunda när han cyklade i väg den 19 maj förra året. Han hade nyligen fullbordat sin bok om Sundman (Per Olof Sundman – Från Jägarna till Ishav, en undersökning) och ville sträcka på sig och få lite luft en storslagen vårdag i Uppsala. Strax intill en järnvägs korsning, inte långt ifrån Gamla Uppsala, blev han påkörd av en bil och fördes med ambulans till Akademiska där han låg medvetslös i nästan en månad. När han vaknade var det uppenbart att han hade fått allvarliga hjärnskador. Nu ligger han på Kronparkens sjukhem med skadad syn och hörsel. Det förvånade mig när jag återvände till Uppsala från Atlanta för att besöka honom, först på neurologen och sedan på Kronparken, att mycket få utanför familjen visste om olyckan.

Efter olyckan aktualiserades en fråga som också har kommit tidigare: Vem är egentligen Lars Bäckström och vilken betydelse har han för svensk litteratur? Kanske är det rent av dags att han återupptäcks och återuppskattas?

Lars Bäckström har haft stor betydelse för den svenska litteraturens utveckling efter 1945. Det är knappast bara en fråga om mångfalden av iakttagelser under en livstid med poesi, politik och kultur som representeras i de 40 böcker som han skrivit efter debuten 1952. Det gäller också omvandlingen av tidskriften Ord & Bild under tidigt 60-tal, och hans omfattande roll under Författarförlaget första år. Genom allt detta möter man en författare som intar en oberoende och ibland envis position,

varifrån han kan ifrågasätta det han anser leder till förtryck eller tvång. Medan han kan placeras som en röst i den senare svenska arbetarrörelsens kulturliv får han också ses som en mångsidig författare, starkt formad av sin egen syn på förnuftet som strålkastare för dem som söker sig fram. Som hans många böcker visar är det mycket som han velat belysa. Hans egensinniga syn på upplysningen, med dess moraliska ansvar som följd, bör inte sökas bara hos Hedenius utan också främst i engelsk litteratur (jag tänker särskilt på Swift, Sterne och Orwell). Under mer än 50 år har Lars Bäckström kartlagt svensk litteratur som Uppsala-bö på cykel och intellektuell från den nya klassen.

Stark politisk tro

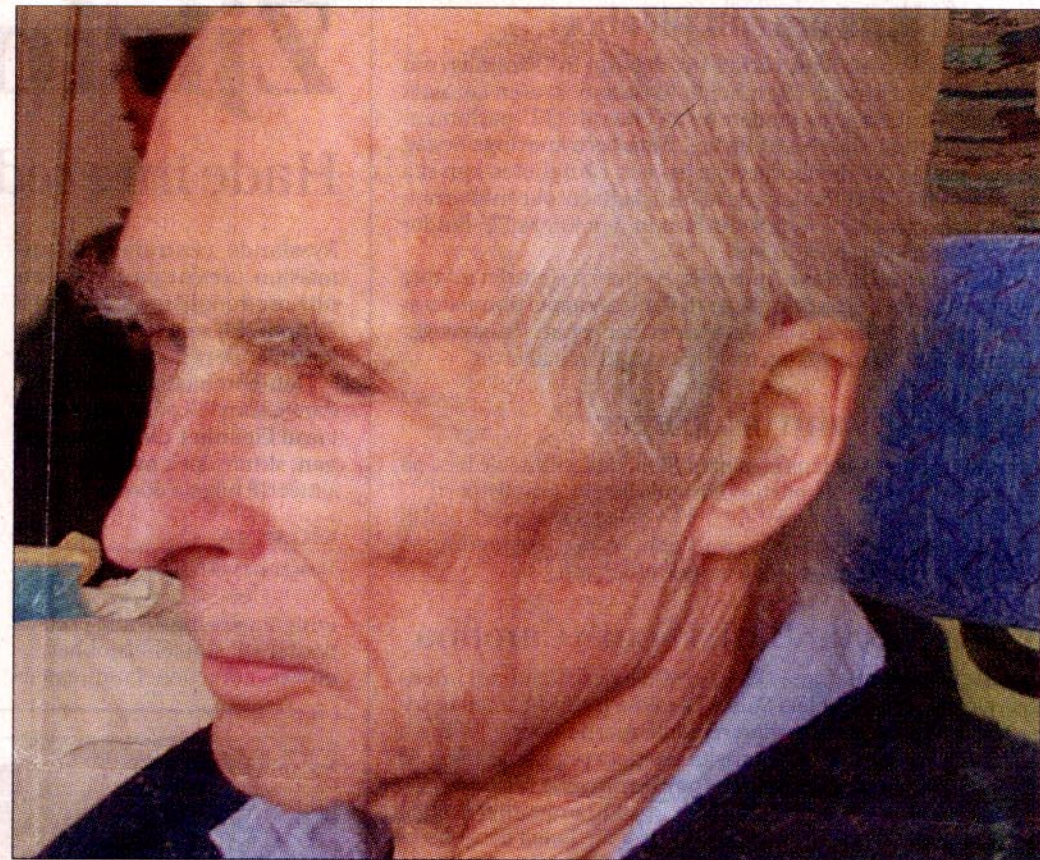
Som författare från "den nya klassen" – ett uttryck från Milovan Djilas som används av Bäckström för att skildra en klass av partifolk och byråkrater (se memoarboken från 1972 Minnen från den nya klassen, s. 9) – växte han upp med stark framtidstro i ett nytt samhälle skapat av socialdemokratiska framgångar. När han kom till Uppsala (1943) blev han snart medveten om att hans framtid knappast låg i någon tjänst som akademisk lärare utan fastmer som kritiker och diktare. Ett sådant ställningstagande är bakgrunden till 60-talets poesirörelse, som blev kallad nyenkelhet och som Bäckström företrädde. Inom nyenkelheten – eller kanske snarare i Bäckströms skrivande – hittar man en nyfikenhet inför uppbyggandet av ett nytt samhälle. Det är knappast fel att i nyenkelheten se en optimism som ger uttryck för ideologin om folkhemmet. Det är en sådan optimism som märks 1945 när Ekelöfs Non Serviam kommit ut. Lars Bäckströms reaktion mot dikten Till de folkhemskas ska inte ses som ett engagerat politiskt ställningstagande utan snarare som en reaktion av en ung norrbottensk intellektuell som börjar bli allt-

mer medveten om sin ställning i folkhemmet. (Bäckströms intresse för Ekelöf var ju väsentligt i många avseenden och kan bara nämnas här. En samlings Ekelöfbrev har redan lämnats till Uppsala universitet.) Engagemanget som radikal socialdemokrat ökar ständigt under femtiotalet och måste ses som en växande medvetenhet om arbetarnas miljö. Därtill kommer en stark reaktion mot de olika strukturella uttryck för klassamhället som han mött vid universitetet.

Genom hans samlade kritik upptäcker man ett författarskap som inte bara tagit ställning i åtskilliga debatter utan en människa som motarbetar tendenser att avskära litteraturen från det vardagliga. Först och främst vill han öppna litteraturen för att försäkra att den är tillgänglig för alla. En viktig del av Bäckströms vänskap med Uppsalakonstnären Ingeger Willgert låg i deras delade syn på sambandet mellan att skriva och att teckna. Det är knappast överraskande att han har ägnat en stor del av sitt skrivande åt andra författare som skriver utifrån sitt eget liv, som t ex Tora Dahl.

Arbetarbakgrund

En jämförelse med den engelske kritikern Raymond Williams är inte heller överraskande: arbetarbakgrund, ett komplicerat förhållande till det akademiska livet, ett ständigt utvecklande av idéer om kultur som finns redan på 50-talet. Jag vill inte överdriva jämförelsen, men mycket av det som Bäckström gjort som kritiker framträder när delarna ställs samman. Man behöver bara bläddra igenom Ord & Bildnummer från 60-talet för att upptäcka de olika världar som öppnas genom nyenkelhetens perspektiv. Var man än söker i hans verk hittar man försök att dra in och starta nya samtal: om serietidningar, om tryck (konkretpoesi), om barnböcker, om kvinnolitteratur, om interners poesi, om invandrarlitteratur och om konst. Även om

Uppsalaförfattaren Lars Bäckström, 75 år i dag.

Foto: Kenneth J Knoespel

han ibland starkt kritiserats för vissa synpunkter bör man erinra att han ofta tagit upp ämnen långt innan de uppmärksammats av någon större publik. Hans framgångar som kulturkritiker visar att han var väl insatt i "cultural studies" i Sverige långt innan begreppet fanns till. En närmare jämförelse mellan Bäckström och Williams måste ta upp deras ganska eniga syn på Orwell liksom på det moderna samhälls utveckling.

Det är särskilt i Lars Bäckströms poesi som man finner en förening av det privata och världen. Här kan jag inte närmare gå igenom de olika diktsamlingarna och får bara uppmana läsaren att läsa dem. Att enkelheten ännu betyder mycket för Bäckström framkommer i titeln på hans kommande poesisamling Enkla dikter. Till slut uppstår nyenkelheten mindre som en poesirörelse än som en bred språklig vändning ut mot världen.

Tilltro till språket

Det gäller tilltron till språket självt, och sedan en vilja att uttala i det som finns runt omkring, inte bara genom språket utan också genom en språklig

bindning till människorna. Nyfikenheten på en yttre värld som hos Bäckström ständigt öppnas måste jämföras med ett lika intensivt behov av att betrakta familjelivet och det privata. Man tillhör det samhälle man bor i.

När man ser tillbaka på Lars Bäckströms produktion finns det åtskilliga dikter och prosastycken som tar upp närheten till döden. Redan 1965 skrev han i den ofta citerade dikten Slutförklaring: "Mitt liv far fram en centimeter från döden. / Mina rika svenska A-barn köper glass / en tursam centimeter från trafikdöden." Och i Hjärnskakning (1975) står det: "I femtio år har denna bräckliga behållare, / mitt engångsglas mitt enda, egna, / detta växande och skiftande men ändå lätta kubikinnehåll, / stått bi, haft tur, gått fredat genom eld, / trafik och vatten." I samma dikt skriver han:

*Jag kan inte köra, jag är cyklist
Och mycket sällan passagerare
(som när det händer)!
Och nu,
Nu jävlar går jag att med
bruna, inte längre bjärtblå
Fläckar under ögonen, med
trenne fingrar*

*På tangenterna, två från den
arm
Som sitter på en ännu svullen
skuldra,
Skriva dikten om det
medvetande som Makten
Denna gång försummade att
släcka, krossa, spilla
Som ägg över asfalt.*

Att cykla blir för Bäckström en bild av livets utveckling och närheten till döden. Även sedan hjärtflimmer upptäcktes hos honom fungerade cykeln som en daglig prövning av vad han orkade och hur långt han kommit i livet. Hur han åldrades märktes ute på Uppsalas gator. Nu, liggande på Kronparken, vill han så gott han kan ändå se på sitt öde, lära sig av det som hänt kroppen och sinnet och dela efarenheter med andra levande.

Kenneth J Knoespel

Kenneth J Knoespel har tidigare undervisat på Engelska institutionen vid Uppsala universitet och bl a i svenska språket vid University of Chicago. Han är nu verksam som professor i litteraturvetenskap och vetenskapshistoria vid Georgia Institute of Technology.